

NUMMER 61
JAARGANG 13 - FEBRUARI 2024

DE DRUKTEMAKER

Tweemaandelijks infoblad van het Nederlands Drukkerij Museum/Leeuwerik 8 - 4872 PH Etten-Leur - info@nederlandsdrukkerijmuseum.eu

BURGEMEESTER KRIJGT VOOR 1E KEER KOPPERPRENT **Leesplankje aap-noot-mies-druk_per s**

Maandag 8 januari 2024 was het weer Koppermaandag en traditioneel wordt er dan een Kopperprent uitgereikt aan de burgemeester. Dat gebeurde dit jaar voor de 48e keer in het Nederlands Drukkerij Museum. Voor burgemeester Marina Starmans was het de eerste keer dat zij de prent overhandigd kreeg. Zij is pas sinds kort benoemd in de gemeente Etten-Leur en het was de eerste keer dat ze op bezoek kwam in het museum. Ook de regionale pers was in grote getale aanwezig

Koppermaandag 2024, 1e overhandiging aan burgemeester Marina Starmans, rechts voorzitter Frans de Nijs en links secretaris en ontwerper Cees Jochems. Foto: Peter van Trijen/Pix4Profs.

TOESPRAAK VOORZITTER:
Voorzitter Frans de Nijs heette alle genodigden hartelijk welkom in het Nederlands Drukkerij Museum:
„Fijn om te zien dat jullie weer in grote getale zijn gekomen. Speciaal welkom aan burgemeester mevr. Starmans, die we zo dadelijk, voor haar de eerste keer, onze Kopperprent gaan overhandigen. Ook hartelijk welkom aan wethouder René Verwijmeren, die we hier al meer hebben mogen verwelkomen.
Welkom ook voor Harrie Schalken en zijn vrouw Nelke van het voormalig

grafisch museum “In Den Groene Zonck” uit Wouw, die na dik 40 jaar de deur moest sluiten.
Ook welkom aan de genodigden van o.m. de Heemkundekring Jan Uten Houte, Museum Kunst van het Leven. Verder heet ik welkom dhr. Ad van Melis, voorzitter van de Stichting Vrienden van Jan Strube waar we hierboven een prachtige tentoonstelling van hebben, die speciaal voor deze gelegenheid is blijven staan.
Tot slot een welkom voor de aanwezige pers, die er altijd voor zorgt dat het museum de nodige publiciteit krijgt. Hartelijk dank daarvoor en

natuurlijk welkom aan onze eigen vrijwilligers.
Nu we hier allemaal samen zijn is het mij een genoegen om u allen, een mooi maar vooral gezond 2024 toe te wensen”.
AANVULLENDE INFORMATIE:
De burgemeester kreeg van de voorzitter aanvullende informatie betreffende het maken van de Kopperprent:
„De prent wordt meestal door één van onze vrijwilligers gemaakt, maar soms zijn er prenten gemaakt door

„buitenstaanders”, altijd op ons verzoek bij speciale thema’s.
Hoe de prent tot stand is gekomen hoort u dadelijk van de ontwerper Cees Jochems.
Hij heeft de prent gedrukt samen met onze drukker Cees Mathijssen op een authentieke Korrex drukpers, die in onze Grafische Werkplaats staat en uit de jaren ’60 van de vorige eeuw is. Drukkers, bedankt daarvoor.
Ons museum bestaat bijna geheel uit vrijwilligers. Ik zei bijna, onze „huismeester”, is gedetacheerd vanuit de
Lees verder op pagina 2

BIJNA ONVERGEEFLIJKE HISTORISCHE STORENDE FOUT GEMAAKT

LEESPLANKJE VAN HOOGEVEEN NU COMPLEET

vervolg van pagina 1

VWS en 36 uur per week aanwezig. Ook het bestuur is vrijwillig. Was het museum gestart in 1976 met uitsluitend grafische vrijwilligers, dat is niet meer zo. Van de 24 vrijwilligers, die we hebben zijn er maar 8 die een rondleiding geven, inclusief onze huismeester. De overige vrijwilligers houden zich bezig met allerlei werkzaamheden, die nodig zijn om het museum draaiende te houden, b.v. op technisch gebied, onderhoud én de prachtige tuin. We zijn dringend op zoek naar nieuwe vrijwilligers

VERDUURZAMING:

Het Nederlands Drukkerij Museum heeft een intensief jaar achter de rug. 2023 was namelijk hét jaar van de verduurzaming. We hebben inmiddels een aantal zonnepanelen, maar het belangrijkste was wel de installatie van een nieuw verwarmingssysteem. De vorige werd begin 2023 afgekeurd en mocht niet meer worden gebruikt. Ook hebben we de „staldeuren” aan de zuidzijde laten vernieuwen, wat behoorlijk in de stookkosten scheelt. Dit allemaal dankzij subsidies van

de Mastboom-Brosens Stichting, Gemeente Etten-Leur en de Rabobank. We zijn ze daarvoor erg dankbaar. We zijn nog niet klaar, ook voor dit jaar staan er nog projecten, die aangepakt moeten worden, waaronder onze kelder, die vaak vol loopt met water.

WORKSHOPS UITBREIDEN:

We zijn tevreden over de bezoekersaantallen, we noteerden er 2408 en dat is na corona een mooie score. Hierin zit het aantal van 1306 kinderen, die ons museum hebben bezocht. Daarvan zijn er 906 van de basisscholen van Etten-Leur voor de projecten Dirk den Drukker en Letter-Kunst en 398 kinderen van de regionale scholen voor Museumschatjes.

Ook onze workshops zitten in de lift. We hebben de stijgende lijn kunnen vasthouden en uitbreiden, dankzij onze Grafische Werkplaats Etten-Leur.

Tot slot. Voor de komende periode is de agenda voor bezoek aan ons museum goed gevuld en dat betekent dat onze rondleiders er flink tegen aan kunnen”.

HET VERHAAL ACHTER DE KOPPERPRENT CEES JOCHEMS GEEFT UITLEG

In het voorjaar van 2023 kwam bij ons de vraag binnen van Harrie Schalken, eigenaar van het grafisch museum “In den groenen Zonck” te Wouwe, of er interesse was om eens te praten over schenking van een groot gedeelte van zijn collectie aan ons museum. Harrie ging stoppen. Leefijd, hoge niet meer op te brengen energieprijzen en geen opvolging waren de redenen.

Door schenking aan ons museum werd gewaarborgd dat de collectie bewaard bleef als grafisch erfgoed. Frans en ik zijn gaan kijken en hebben daar onze interesse uitgesproken in een aantal drukpersen, maar ook op een unieke collectie leer- en lesmaterialen, bestemd voor de toenmalige lagere scholen, de huidige basisscholen. Teveel om op te noemen. Waaronder mooie en antieke leesplankjes, die vanaf het voorjaar deel uit gaan maken van onze vaste collectie en tevens gebruikt gaan worden tijdens onze schoolprojecten.

Het leesplankje van Hoogeveen, beginnend met de woorden aap, noot, mies is een houten plankje van Nederlandse origine met daarop afbeeldingen en daaronder de bijbehorende woorden. Het is in Nederland het bekendste voorbeeld van een leesplankje. Het leesplankje is een hulpmiddel bij het leren lezen en bestaat uit een plankje met één of meer richels, waarop de letters van het woord, dat boven de richel is afgebeeld, gelegd kunnen worden. Het sluit aan bij de omstreeks 1800 geïntroduceerde ‘klankmethode’, waarbij kinderen de letters van een woord na elkaar uitspreken zoals ze moeten klinken. Het leesplankje helpt daarbij, doordat de leerling de letters

legt en zo het woord ziet ontstaan. Enkele onderwijzers hadden handzeters in een drukkerij aan het werk gezien met het pakken van losse loden letterstaafjes om er een woord mee te vormen en kwamen zo op het idee om kinderen ook met losse letters woorden te laten samenstellen. De eerste versie van het leesplankje werd bedacht in 1897 door hoofdonderwijzer Hoogeveen uit Stiens. De plankjes en bijbehorende leesboekjes werden uitgegeven door boekhandel en uitgeverij Brinkgreve, nadat Hoogeveen in 1894 schoolhoofd was geworden in Deventer. Het uitgangspunt van zijn leesplankje was dat leerlingen leerden woorden te ontleden in klanken, maar ook leerden dat door het samenvoegen van die klanken woorden konden worden gemaakt. Maar hoofdonderwijzer M.B. Hoogeveen heeft een bijna onvergeeflijke storende fout gemaakt, die we vandaag op Koppermaandag 2024 gaan herstellen. De belangrijkste afbeelding en het bijbehorende woord sinds de 15e eeuw over een opzienbarende uitvinding door Gutenberg ontbreekt. Het gieten van de losse loden letter en het drukken met deze letters. Terwijl dat toch echt het begin was van de gedrukte leer- en leesboekjes, voorafgaand aan het huidige digitale. Notabene, die werkzaamheden, waardoor het idee van een leesplankje is ontstaan!

Drukker Cees Mathijssen druk in de weer met de Kopperprent 2024.

DANKWOORDJE VAN BURGEMEESTER MARINA STARMANS

De burgemeester vond het een genoegen om haar eerste Kopperprent in ontvangst te kunnen nemen en sprak van een ‘mooie, oude traditie’, die ook door het in

„Ik wil het Nederlands Drukkerij Museum, de Grafische Werkplaats Etten-Leur en iedereen, die de realisatie van deze Kopperprent 2024 mogelijk heeft gemaakt, hartelijk bedanken!”

RECHT OP EEN FATSOENLIJK BESTAAN

ALLEREERSTE LANDELIJKE VAKBOND

Enige tijd geleden kregen we via de mailbox van het museum een bericht van Elly Vergouwen, die ons een suikerlepel aanbood. Deze lepel was gemaakt voor een jubileum in 1936 van de ANTB, dus 70 jaar geleden. Ze schreef erbij dat haar vader typograaf was geweest in Rotterdam. Wij op zoek. In 1866 zag de Algemeene Nederlandsche Typografen Bond (ANTB) het licht. Hun voorbeeld werd nagevolgd door timmerlieden, schilders en meubelmakers. Van enige sympathie bij de patroons was geen sprake. Ze bestreden de nieuwe organisatie fel, als aantasting van hun macht. Zij bepaalden loon en arbeidsduur en niemand anders!

Tot 1798 kende ons land gilden. Deze gilden bepaalden per plaats en per beroep hoe er werd gewerkt, tegen welke prijzen de producten mochten worden geleverd en hoe de kwaliteit kon worden bewaakt. Aspecten waar de liberale ideologie van de vrije markt en de individuele burger sterk op tegen was. Tegelijk vormden de gilden een sociaal vangnet voor hun leden. Wanneer een lid ziek werd, in de problemen kwam door ouderdom of overleed, dan zorgde het gilde voor bestaanszekerheid of een fatsoenlijke begrafenis. Ook dit collectieve vangnet viel niet in de smaak bij de aanhangers van de Franse Revolutie, die sinds enige tijd Nederland bezetten. Daarom werden gilden in 1798 verboden.

DE EERSTE FONDSEN:

Al vrij snel na dit verbod richtten werklieden soms begrafenisfondsen op. Zij deden dit om nabestaanden te vrijwaren van de hoge kosten, die een begrafenis met zich meebracht. Ongeacht de armoede waarin mensen soms leefden, toch wilden ze op een nette manier ter aarde worden besteld. Naast deze 'dooe-

Het oprichtingsvaandel van de Algemeene Nederlandsche Typografenbond.

fondsen' waren er ook ziekenkassen, bedoeld om de arbeidersgezinnen te behoeden voor al te grote inkomensdaling tijdens ziekte. Ook kwamen verenigingen tot stand die tot doel hadden om de onderlinge band tussen vakgenoten te versterken. Dit gebeurde door het houden van bijeenkomsten waar over het vak werd gesproken, maar ook een biertje werd gedronken. Zo'n organisatie was de boekdrukkersvereniging "Door Eendragt t'zaam Verbonden" die in 1843 werd opgericht in Den Haag. Overigens was zij enkele jaren eerder in Breda voorafgegaan door een vereniging met dezelfde naam. Twee jaar na de oprichting ver-

bonden de leden ook een ziekenfonds en pensioenfonds aan de Haagse club. Gezelligheid en financiële verlichting van moeilijke tijden gingen bij "Door Eendragt t'zaam Verbonden" hand in hand. Toch leefden onder de leden ook gedachten aan een betere wereld. In 1848 nam een aantal leden daarom deel aan een demonstratie voor grondwetswijziging. De gematigde leden zegden daarop hun lidmaatschap op.

HET COALITIEVERBOD:

Het verheersende beeld van de verschillende verenigingen is er een van volgzzaamheid. Verschei-

INITIATIEF VAN GESCHOOLDE ARBEIDERS

vervolg van pagina 3

dene patroons gaven daarom financiële steun. Ze konden in ruil daarvoor op dankbaarheid rekenen. Tijdens de eerste helft van de negentiende eeuw schikten de handwerklieden zich over het algemeen in hun lot. Het was hen sinds 1811 trouwens wettelijk verboden om zich te organiseren en zo loonsverhoging proberen te krijgen. In 1811 was in Nederland de Franse Code Pénal van kracht geworden en daarin was het zogeheten coalitieverbod opgenomen.

De artikelen 414 en 415 luidden: „*ondernemers die een werkgeversvereniging oprichten om het loon onredelijk te drukken, kunnen veroordeeld worden tot maximaal een maand gevangenis en een boete. Arbeiders die een vakvereniging oprichten om loonsverhoging te krijgen, kunnen maximaal vijf jaar krijgen*”.

Zowel in de overtreding als in de strafmaat zaten de nodige verschillen. Werklieden mochten sowieso niet voor hoger loon optreden en de patroon mocht slechts geen onbillijke loonsverlaging nastreven. De maximum gevangenisstraf voor oproerige arbeiders was zestig keer zo lang als die voor een patroon in overtreding en de geldboete zal voor de patroon niet echt een probleem zijn geweest. Dit coalitie- ofwel organisatieverbod werd in Nederland enkele malen gebruikt om via de rechter stakers te bestraffen, maar nooit om

‘Deze moedigen hebben de arbeid aangevat, doorgezet en volhard, ondanks alle minachting en verguizing’

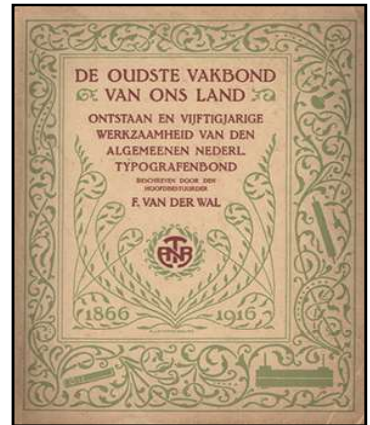
een vakvereniging te verbieden. Toch hing dit verbod voortdurend als een zwaard van Damocles

boven de hoofden van werklieden die een vakvereniging op wilden richten.

DE EERSTE STAKINGEN:

Vooral de ongeschoolde arbeiders die in het grondverzet en de veenderijen werkten, trokken zich van het coalitieverbod weinig aan.

Tijdens jaarlijks terugkerende stakingen stredden zij in de jaren 1810-1870 voor hoger loon. Zij deden dit soms met duizenden tegelijk en maakten daarmee de wet belachelijk. De eerlijkheid gebiedt echter te vermelden, dat justitie ook nauwelijks werk maakte van het afdwingen van de wettelijke bepalingen. Ook toen al was sprake van een gedoogbeleid. De overheid trad echter wel op wanneer ze versterking van de openbare orde vreesde. Zulke verstoringen deden zich geregeld voor als stakers probeerden “onderkruipers” te dwingen tot meedoen. Er werd dan door legereenheden hard opgetreden. Er vielen veel gewonden en soms zelfs doden tijdens de tientallen stakingen. Deze stakingen leid-

Omslag F.O. van der Wal. “De oudste vakbond van het land” (1916)

den niet tot blijvende verbonden van arbeiders. Wel gaven de ongeschoolde arbeiders blijk van goed inzicht wat nodig was voorafgaand en tijdens een staking. En toch hebben, deze moedigen de arbeid aangevat en toch hebben zij doorgezet en toch werden zij, geminacht en verguisd, op straat gesmeten door hun bazen, toch hebben zij volhard.’

BEWONDERINGSWAARDIG:

De hierboven genoemde leefomstandigheden in de negentiende eeuw maken het des te bewonderenswaardiger dat kleine groepen arbeiders het toch aandurfden om op te komen voor wat zij als recht zagen: hun recht op een fatsoenlijk bestaan en hun strijd tegen een onwillige overheid en vijandige werkgevers. In die zin is de moderne vakbeweging schatplichtig aan die eerste activisten, aan de boekdrukkers en letterzetters, die in 1866 het initiatief namen tot oprichting de ANTB.

Het gedenkboek dat naar aanleiding van de eerste halve eeuw van de bond werd geschreven door toenmalig voorzitter F. van der Wal, is dan ook nog steeds de moeite van het lezen waard. Van der Wals graf, dat de jaren heeft overleefd, kan mooi dienen als gedenkteken voor die eerste vakbondsstrijders.

NASCHRIFT:

Waar een aangeboden suikerlepel al niet toe kan leiden. Op de website van de ANTB vonden we een verhaal over het ontstaan er van. Wij hebben maar een klein gedeelte kunnen plaatsen. Wilt u het lange verhaal lezen, ga dan naar: vakbondsverhalen.nl/verhaal/recht-op-een-fatsoenlijk-bestaan. Dit verhaal is geschreven door Sjaak van der Velden met steun van Floor van Gelder en eindredactie van Christel Schuurman.

**ALG. NEDERLANDSCHE
TYPOGRAFENBOND
AFDEELINGEN AMSTERDAM 1 EN 2**

PROGRAMMA

VOOR DE BIJENKOMST OP
DINSDAG 7 JUNI 1932, DES
AVONDS TE 8 UUR, IN HET
GEBOUW VAN DE AMSTERD.
MAATSCHAPPIJ VOOR JONGE
MANNEN (GROOTE ZAAL)

Medewerking zullen verleenen:
Arb. Zangver. „Kunst en Strijd”,
Directeur S. H. Englander; Mevr.
Liesbeth Sanders-Herzberg,
Volksliederen, begeleiding Felix de
Nobel; Jo Sternheim, Declamatie
en F. v. d. Wal, Bondsvoorz. Alg.
Ned. Typografenbond, Spreker.

ZAAL OPEN HALF ACHT

METAMORFOSE VOOR TENTOONSTELLINGSRUIMTE

Beste lezer,

De eerste Druktemaker van het jaar 2024. Het was deze keer een heel karwei om hem in elkaar te zetten en daar bedoel ik mee dat we een verhaal vonden over de oprichting van de allereerste vakbond: De Algemeene Nederlandsche Typografen Bond in 1866. Het verhaal dat we vonden via Google bestond uit 10-A4tjes en zou veel te lang worden voor onze Druktemaker. Vandaar bij uitzondering een „Naschrift” met extra informatie over deze geschiedenis, mocht u geïnteresseerd zijn.

Zoals u hiernaast kunt zien is onze bovenverdieping helemaal voorzien van vloerbedekking en wordt binnenkort ingericht voor onze nieuwe tentoonstelling.

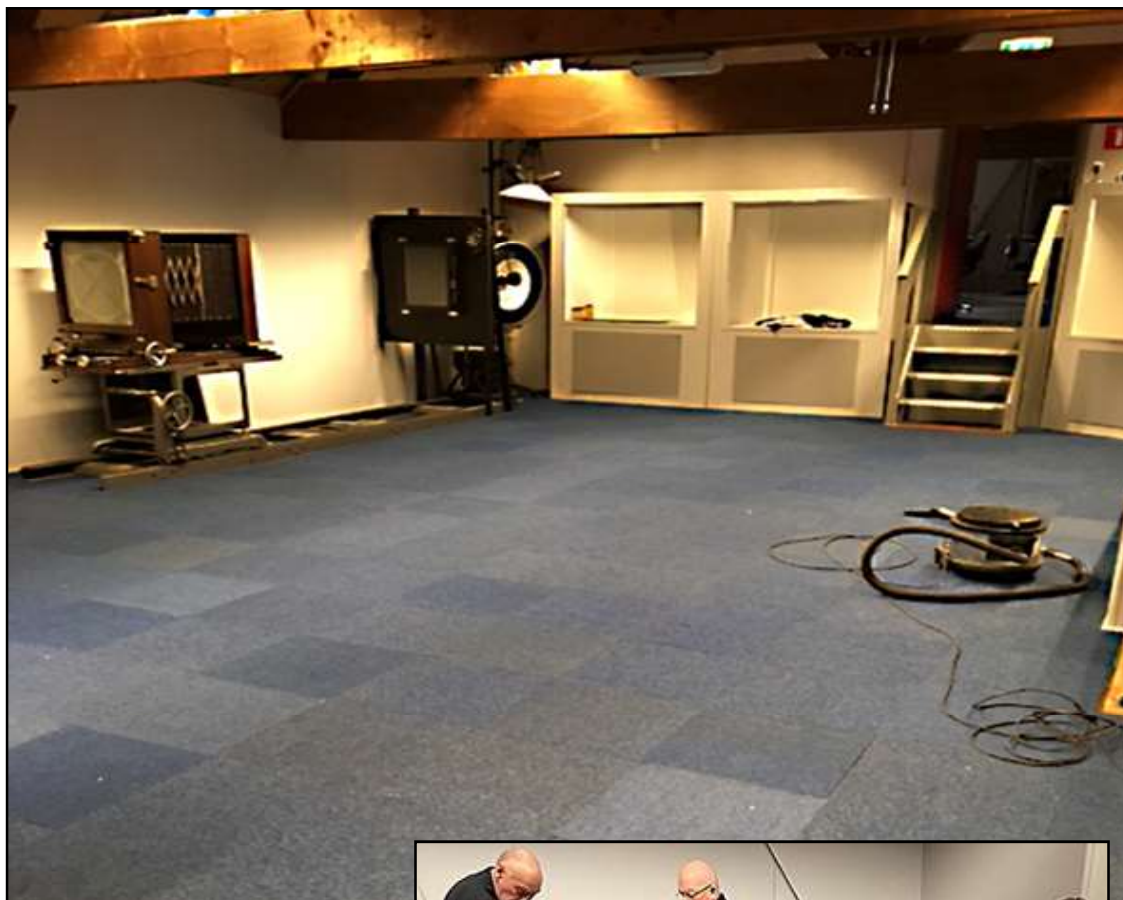
Deze zal bestaan uit tekeningen van Peter van Straaten, tekenaar, cartoonist en schrijver. Zijn werk is geliefd en veelomvattend: van politieke prenten, cartoons en strips, toneelstukken, erotische tekeningen tot vele bundels met proza. Hij heeft jarenlang gepubliceerd in Het Parool.

We gaan er een mooie tentoonstelling mee inrichten en we hopen natuurlijk dat u allemaal komt kijken, dit kan vanaf dinsdag 28 mei.

Verder zijn we momenteel erg druk bezig met ontvangen en rondleidingen geven aan leerlingen van basisscholen uit o.m. Etten-Leur, maar ook uit de hele regio.

Ook hebben we we onze handen vol aan het geven van workshops handzetten en drukken. Er zijn, gelukkig voor ons, nog steeds mensen geïnteresseerd in de ambachtelijke vakken en daar zijn we blij mee. Wellicht blijven ze als vrijwilliger bij ons museum, als ze zien hoe leuk dat is.

Was getekend,
Frans de Nijs

De tentoonstellingsruimte op de bovenverdieping van het museum heeft de afgelopen weken een ware metamorfose ondergaan. Nadat de tentoonstelling van Jan Strube was opgeruimd werd begonnen met het leggen van tapijttegels. Tegels, die waren aangeboden door de Evangelische Kerk „Open Deur” in Steenbergen.

Vrijwilligers zijn uiteindelijk weken bezig geweest om de planken vloer te bekleden. Die planken vloer ligt er al vanaf 1985 en er trad slijtage op door de vele bezoekers, die naar het museum kwamen. Er werden tevens geluiddempende platen ondergelegd en dat scheelt een heel stuk in het lawaai. De ruimte is klaar voor de volgende tentoonstelling.

SPONSOREN / DONATEURS 2024

Amstel Graphics B.V. Amstelveen
BAKXXX Graphic Design, Bergen op Zoom
ControlMedia, Etten-Leur
De Snelle Drukkers B.V., Vlaardingen
Drukkerij Durenkamp, Aardenburg
Drukkerij Hendrickx, Etten-Leur
Drukkerij Juten, Bergen op Zoom
Drukkerij Snep, Eindhoven
Drukkerij Vorsselmans, Zundert
F1 = Help, Gouda
Geskus Grafimedia, Fijnaart
Grafische Handelsonderneming Mekes B.V., Roosendaal
Koninklijke Drukkerij Em de Jong B.V., Baarle-Nassau
Letterwerkplaats Joost, Haarlem
Luijten Adviesgroep, Etten-Leur
Magneet Communicatiecentrum, Schiedam
Mastboom-Brosens Stichting, Ulvenhout
Oranjefonds, NL-Doetdag
PvW Offsetservice, Oss
Plomp Printbeheer, Berkel en Rodenrijs
Rabobank West-Brabant Noord

Mevr. E. Buurstede-Jochems, Etten-Leur
Mevr. B.M. Doppen-van Raamsdonk, Etten-Leur
Mevr. J. van Engelen-Renders, Waalwijk
Mevr. L. in 't Groen-Evers, Breda
Mevr. A. Makken, Maasland
Mevr. M.F.Th. Meijn, Amsterdam
Mevr. Strijbosch-Aanholt, Venlo
Dhr. S. Adriaanse, Eindhoven
Dhr. M.J.H. Bakker, Oosterhout
Dhr. L. van Beek, Breda
Dhr. C.I.M. Braat, Etten-Leur
Dhr. A.A.J. Buisman, Amsterdam
Dhr. D. Buurstede, Breda
Dhr. J. van Ginneken, Etten-Leur
Dhr. P. Goossens, Antwerpen
Dhr. R. van Heck, Oudenbosch
Dhr. H. Heinen, Roosendaal
Dhr. H. Jochems, Oosterhout
Dhr. W. Laanstra, Etten-Leur
Dhr. F. Metsaers, Oosterhout
Dhr. J. Mugge, Etten-Leur
Dhr. L. Nederlof, Klundert
Dhr. F. Reijnders, Numansdorp
Dhr. A. de Rijck, Etten-Leur
Dhr. H. v.d. Spijker, Geertruidenberg
Dhr. Versevelt, Etten-Leur
Dhr. J.H. Vis, Barendrecht
Dhr. en Mevr. van Gulp, Molenhoek
Dhr. en Mevr. van Bedaf, Klundert
Dhr. en Mevr. Suijkerbuijk, Rijsbergen

Het Nederlands Drukkerij Museum

**bedankt alle donateurs
voor hun donatie in 2023.**

**Wij hopen dit jaar weer
een beroep op u kunnen doen.**

WORKSHOPS

INTRODUCTIE-WORKSHOP "LETTERZETTEN/DRUKKEN"

Gedurende 3 opeenvolgende dagdelen wordt aan de deelnemers de beginselen bijgebracht van het zet- en drukprocedé. Elke deelnemer zet en drukt briefpapier, visitekaartje, label of een poster(tje). Het uitgangspunt is een simpel ontwerp of idee, omdat "het bijbrengen van de basis" en "het gevoel krijgen" centraal staat.

Het letterzetten gebeurt met houten en loden letters. Het drukken gebeurt in boekdruk (ook wel hoogdruk genoemd) op verschillende drukpersen. Dit is mede afhankelijk van het formaat van het ontwerp.

Iedere dagdeel heeft dus een onderwerp, te weten het drukken van: een labeltje, poster(tje) en huisstijl (visitekaartje, brief, of zoiets).

In 3 dagdelen maak je dus 3 verschillende soorten drukwerk.

WORKSHOP "LETTERPRESS"

Gedurende één of meerdere ochtenden werken de cursisten zelfstandig onder professionele begeleiding aan een opdracht, door de deelnemer zelf aan gedragen. Er wordt gewerkt in de Grafische Werkplaats. De deelnemer zet en drukt dus met als uitgangspunt een eigen ontwerp of idee.

Het letterzetten gebeurt met houten en loden letters. Het drukken gebeurt in hoogdruk op diverse drukpersen.

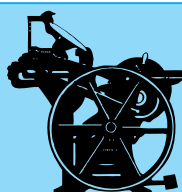
WORKSHOP "WERKMAN"

Er kan gewerkt worden volgens de "Werkman-methode". De Groninger drukker/kunstenaar H.N. Werkman maakte in zijn werk gebruik van verschillende druktechnieken. Hij combineerde sjabloneren, stempelen en "met een roller op papier werken" en maakte daarmee unieke kunstwerken (druksels geheten), die over de hele wereld bekendheid genieten. Vaak gebruikte hij hierbij stukjes karton of ander materiaal, die hij zelf de gewenste vorm gaf door te scheuren, knippen of snijden".

Interesse om een workshop te volgen?

Bel: 06-40494417 of mail

info@grafischewerkplaatsetten-leur.eu

**Nederlands
Drukkerij
Museum**

COLOFON:

eindredactie: Cees Jochems
vormgeving en opmaak: Frans de Nijs
abonneren:
nieuwsbrief@nederlandsdrukkerijmuseum.eu